

MAHKEME KARARLARINDA TİCARET BORSALARI

Prof. Dr. Akar ÖÇAL

Ticaret borsaları (1), kanunda (2) yazılı esaslar dairesinde borsaya dahil maddelerin (3) alım ve satımı ve fiyatlarının tesbit ve ilânı işleriyle meşgul olmak üzere kurulan (4) tüzelkişiliği haiz kamu kurum-

-
- (1) Ticaret borsaları hakkında genel bilgi için bkz. V. VERSAN: **Kamu Yönetimi**, Dördüncü baskı, İstanbul 1971, s. 236 vd.; S.S. ONAR: **İdare Hukukunun Umumi Esasları**, II. Cilt, Üçüncü baskı, İstanbul, s. 901 vd.; S. DERBİL: **İdare Hukuku**, C. II, Ankara 1952, s. 643.
 - (2) Ticaret borsaları halen 8 Mart 1950 gün ve 5590 sayılı kanuna (RG. 15 Mart 1950/7457) göre faaliyet göstermektedirler (gerek bu kanun gerek bu kanunla ilgili öteki bazı kanunlarla mahkeme kararları için bkz. A. ÖÇAL: **Notlu—İçtihatlı ve Gerekçeli «Ticaret ve Sanayi Odaları»**, » **Ticaret Odaları**», «**Sanayi Odaları**», **Ticaret Borsaları**» ve «**Ticaret ve Sanayi Odaları**», «**Ticaret Odaları**», «**Sanayi Odaları**» ve «**Ticaret Borsaları**» Birliği Kanunu, Ankara 1971. Ticaret borsaları ile ilgili mevzuattaki gelişmeler için bkz. N. ÖZBAYSAL: «**Borsalarla İlgili Mevzuatımızdaki Gelişmeler**», «5590 Sayılı Kanunun Tadili ve Ticaret Borsaları» Semineri, Ankara 1973, s. 45 vd. Ayrıca bkz. E. KOTAR: **Menkul Kıymet Borsalarında Borsa Emirleri ve Muhasebesi**, Ankara 1971, s. 27 vd.
 - (3) Bu konuda bkz. **Ticaret Borsalarına Kote Edilen Maddeler**, Ankara 1967; **Türkiye Ticaret Borsalarında 10 Yıl: 1957—1966**, Ankara 1968.
 - (4) Ticaret Borsalarının önemi ile ilgili olarak bkz. Y. ÇORUM: «**Borsaların Önemi**», Cumhuriyet: 27 Ekim 1972, s. 2.

larıdır (TSOBK. 32) (5), (6). Ticaret borsaları ticari ihtiyaçların lüzumlu kıldığı yerlerde «Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı»nca (7) kurulur (TSOBK. 33/I) (8) ve buldukları şehrin belediye sınırları içinde faaliyet gösterirler (TSOBK. 32/II) (9). Ticaret borsaları kanunda ayrı olarak düzenlenmişse de (TSOBK. 32-60) (10) VI. bölümde yer alan «müşterek hükümler»le (TSOBK. 74-78) VIII. bölümde «çeşitli hükümler» başlığı altında sıralanan maddeler (TSOBK. 80-89) ticaret borsalarına da uygulanırlar. Ticaret borsaları çeşitli açılardan incelemeye müsait kuruluşlardır. Biz bu araştırmamızda, ticaret borsalarını, yalnızca mahkeme kararları açısından (11) ele alarak, yüksek mahkemelerden çıkan kararlara dayanarak, kanun hükümlerinin açığa kavuşturulmasına gayret sarfedeceğiz.

-
- (5) Ticaret borsalarının hukuki niteliği ile ilgili olarak bkz. Ş. VURAL: «**Ticaret Borsalarının Hukuki Niteliği**», «5590 Sayılı Kanunun Tadili ve Ticaret Borsaları» Senimeni Ankara 1973. s. 37 vd.
 - (6) Danıştay, 3 Temmuz 1956 gün ve E. 55-2392/K. 56-1812 sayılı kararıyle (**İstanbul Ticaret Borsası ile İlgili Davalar ve Kararlar**. Ankara 1973, s. 117), ticaret borsalarının resmi dairelerden sayılamıyacağı gerekçesiyle, belediyeler ile bunlar arasındaki arttırma ve eksiltme işlerinin 2490 sayılı Arttırma, Eksiltme ve İhale Kanunu'nun (3. Tertip **Düştur**, C. 15. s. 396) 66. maddesinde öngörüldüğü biçimde kıymet takdiri suretiyle yapılamıyacağını karar altına almış bulunmaktadır.
 - (7) 3614 sayılı «Ticaret Vekâleti Teşkilât ve Vazifelerine Dair Kanun»un (3. Tertip **Düştur**, C. 20, s. 454) 6. maddesi, «ticaret ve zahire borsaları (na) dair mevzuatın Ticaret Vekâletine tahmil ettiği vazifeleri ifa » yetkisini, «İç Ticaret Umum Müdürlüğü»ne vermiştir.
 - (8) Bu konuda bkz. **Ticaret Borsalarımız**, Ankara 1965.
 - (9) Gerekçede bu konuda şunlar ifade edilmektedir: «Borsaların faaliyetleri, alışverişlerin temerküz ettiği şehir içine inhisar ettiği cihetle bunların faaliyet hududlarının da belediye hududu olarak tâyini uygun görülmüş(tür)...». **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Toplantı: 4, C. 22, 1950, Birleşim: 13, 5 Aralık 1949, S. Sayısı: 3. Bu konuda ayrıca bkz. A. AYCAN: «**Borsaların Çalışma Alanı Ne Olmalıdır?**», «5590 Sayılı Kanunun Tercih ve Ticaret Borsaları» Semineri, Ankara 1973, s. 137 vd.
 - (10) 17 Şubat 1950 günlü «Ticaret Komisyonu raporu»nda bu konuda şu ibare yer almaktadır: «(...) borsaların fonksiyonları bakımından odalara nazaran birçok hususiyetleri bulunduğu göz önüne alınarak borsalara ait bütün maddelerin bir fasılda toplanmasının faydalı olacağını mütalâa edilmiş ve tasarı bu esasa göre değiştirilmiştir (...).» **T.B.M.M. Tutanak Dergisi** Dönem: VIII, Toplantı: 4, C. 25, 1950, Birleşim: 58, 5 Mart 1950, S. Sayısı: 3 e ek, s. 1.
 - (11) Açıklamalarımızda yalnızca Yargıtay ve Danıştay kararları ele alınacaktır. 5590 sayılı kanunun bazı maddeleri Anayasa Mahkemesince iptal edilmiş olduğundan, burada borsaları ilgilendirdiği ölçüde bunlara atıf yapmakla yetineceğiz: 1. «Uzuvların feshi» başlığını taşıyan 59. maddenin (a) bendi «**borsa meclisi ve yönetim kurulunun feshi için Başkanlığa yetki vermesi ile sınırlı olarak**» (An. Mah. 2 Haziran 1967 gün ve E. 66-35/K. 67-17 sayılı kararı; **RG**. 27 Aralık 1967/12787); 2.«Disiplin cezaları» başlığını taşıyan 74. maddenin IV. fıkrası «**Meclis kararı kesindir. Bu karar için**

I. BORSAYA TABİ MADDELER

1. Ticaret borsalarıyla ilgili kararlar incelendiğinde şu husus açık olarak ortaya çıkar ki, 5590 sayılı kanuna ilişkin olarak verilen kararların çoğunluğu 37 ve 52. maddeler hakkındadır. Söz konusu maddelerden 37. madde «kayıt mecburiyetinde olanlar» 52. madde de «borsaya tabi maddeler» başlığını taşımaktadır. 37. madde «ticaret borsalarına dâhil maddelerin alımı veya satımı ile iştigal edenler»in ticaret borsalarına kaydolmasını âmir bulunduğundan, kayıt mecburiyetinin mevcut olup olmadığını saptayabilmek için 52. maddeye başvurma gereği ortaya çıkmakta bu suretle de her iki maddenin genellikle birlikte uygulanması söz konusu olmaktadır.

2. 5590 sayılı kanunun 52/1. maddesi «borsa kurulan yerlerde (12), hangi malların borsalarda alım ve satımının (13) mecburi olduğu ve bunların en az miktarları, borsa meclisinin teklifi üzerine Ekonomi ve Ticaret Bakanlığınca tâyin ve tüzükte gösterilecek (14) şekilde mahallerinde ilân olunur» hükmünü öngörmektedir. Bu hükme uygun biçimde «tipize ve misli mal karakteri arz eden **sabunun**» borsa konusunda dahil mallar arasında alınmasında Danıştayca bir usulsüzlük görülmemiştir (15). Danıştay bu

idari ve kazai mercilere başvurulamaz» (An. Mah. 12 Temmuz 1963 gün ve E. 63-114/K. 63-190 sayılı kararı; **RG.** 7 Ekim 1963/11524); 3. «Birlik kararlarına riayet etmeyenler» başlığını taşıyan ve **yönetim kurullarının bakanlıkça işten el cektirilmesine** ilişkin olan 75. maddenin II. fıkrasındaki hüküm (An. Mah. 12 Temmuz 1963 gün ve E. 63-117/K. 63-191 sayılı kararı; **RG.** 17 Ekim 1963/11533); 4. «Para cezaları» başlığını taşıyan 76. maddenin VI. fıkrasındaki «**kazai mercilere başvurulamaz**» hükmü (An. Mah. 10 Haziran 1970 gün ve E. 69-2/K. 69-33 sayılı kararı; **RG.** 18 Mayıs 1970/13497); 5. «Para cezaları» başlığını taşıyan 77. maddedeki «bu miktardan aşağı ceza için idari ve kazai mercilere başvurulamaz» ibaresindeki «**kazai mercilere başvurulamaz**» hükmü (An. Mah. 20 Eylül 1963 gün ve E. 63-137/K. 63-226 sayılı kararı; **RG.** 19 Kasım 1963/11559).

- (12) «Giriş» bölümünde de belirttiğimiz gibi ticaret borsaları «ticari ihtiyaçların lüzumlu kıldığı yerlerde Ekonomi ve Ticaret Bakanlığınca kurulur» (TSOBK. 33/1).
- (13) «Ticaret borsalarında nümune veya tipler üzerinde mal alınıp satılır. Tipi tesbit edilmemiş olan mallarla misliyatından olup mahallî ihtiyaçları karşılayan maddeler ve canlı hayvanlar da borsalarda müamele örececek maddeler arasına alınabilirler» (TSOBK. 50).
- (14) Bkz. «Ticaret ve Sanayi Odaları», «Ticaret Odaları», «Sanayi Odaları» «Ticaret Borsaları» ve «Ticaret ve Sanayi Odaları», «Ticaret Odaları», «Sanayi Odaları» ve «Ticaret Borsaları» Birliği Tüzüğü (RG. 21 Haziran 1951/7840), Mad. 38/1.
- (15) D8D. 6 Haziran 1967 gün ve E. 66-4241/K. 67-2083 sayılı kararı, **İstanbul Ticaret Borsası ile...**, s. 87

kararında malların borsaya kote edilmesindeki amaçlara da değinerek, ekonomik açıdan da sonucu gerekcelendirmek imkânını bulmuştur. Danıştay anılan kararında bu konuda şöyle demektedir: **«Borsaların, kotasyona dahil maddelerin fiyatları üzerindeki rolü, fiyatların aleniyet kazanması, asgari ve azami hadlerinin tâyin edilmesi ile haksız rekabet ve spekülâtif hareketlere mani olmaktır. Maksat belirli bir ihtiyaç maddesinin borsa içerisindeki arz ve talebinin düzen altına alınarak fiyatlarının kamu yararına tesbitidir»** (16). Danıştay bir başka kararında da şu sonuca ulaşmıştır: **«Mevzuatımızda yalnız Türk Standartları Enstitüsünün tiplere ayırdığı maddelerin borsalarda kote edilebileceği hakkında bir hüküm mevcut değildir; bu itibarla piyasada hem ambalajlı ve hem de dökme olarak satılan ve bu suretle tipine ve misli mal karakteri arzeden makarnanın borsa mevzuatına dahil mallar arasına ithal edilmesinde yasa hükümlerine aykırı düşen bir yön yoktur** (17).

3. Danıştay Genel Kurulu, 30 Mart 1952 gün ve E. 66/K. 69 sayılı kararıyla haklarında 2490 sayılı «Arttırma, Eksiltme ve İhale Kanunu» uygulanan resmi dairelerin, borsaya tabi maddelerden dahi olsa, bu kanuna tevfi kanunla yaptıkları muameleleri borsadan geçirmelerine mahal bulunmadığına; bu sebeple de yapılan muamelelerin geçerli olduğunu içtihat etmiştir (18). Danıştay kararı şu gerekçeye dayandırılmıştır. Borsalar ve bilhassa emtia borsaları hakkındaki mevzuat, **tipleri sadeleştirmek alım ve satım muamelelerini hızlandırmak suretiyle ticaret âleminin ihtiyaç ve inkişaflarını temin eden ve sırf tüccarları ilgilendiren kaideleri ihtiva ettiği halde Arttırma, Eksiltme Kanunu, sırf Devlet idarelerinin âmme hizmetleri için lüzumlu olan vasıtaları bizzat temin etmelerine iktisadî ve idarî bakımlardan külfet ve zararlara sebep olacağından bilvasita temin ve tedarik etmeleri icap etmesi hasebiyle bu hususta idarenin ve idarelerle müteahhitler arasında riayeti lâzım gelen kaideleri ihtiva eder. Bu sebeple her iki kanunun mahiyetleri ve şumül sahalarının ayrı olması lâzım gelir (.)».**

(16) Bu konuda ayrıca bkz. D8D. 5 Aralık 1966 gün ve E. 65-2267/K. 66-3406 sayılı karar **Danıştay Kararlar Dergisi**, S. 107-110, s. 333; Ticaret Komisyonu raporu, **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Toplantı: 4, C. 25, 1950, Birleşim: 58, 2 Mart 1950, s. 3: «Borsalar bir fiyat tekevvünü müessesesi olması dolayısıyla (...)».

(17) D8D. 5 Aralık 1966 gün ve E. 65-2267/K. 66-3406 sayılı karar, **Danıştay Kararlar Dergisi**, S. 107-110, s. 333.

(18) F.H. SAYMEN/S. ERMAN/H.K. ELBİR: **Türk İchtihatlar Külliyyatı**, 1953, C. 1, No. 1050

4. 5590 sayılı kanunun 52/IV. maddesinde yer alan «dış memleketlere yapılacak satışlarda borsa tescil ücreti alınmaz» hükmüne dayanan Danıştay, Toprak Mahsulleri Ofisi ile alıcı durumunda olan Fransa hükümeti namına hububat alımına memur edilen bir şirketin vekili arasında Türkiye’de imzalanan alım satım akdini, «Türkiye’de mukaveleyi imzalayan şahsın mezkûr şirketin vekili sıfatında bulunduğu davacı şirketin adı geçen aktin taraflarından bulunmadığı ancak mahdut bazı muameleleri âkit şirket adına ifaya yetkili» olduğu gerekçesiyle, dış memleketlere yapılan bir satış akdi olarak kabul etmiştir (19).

5. Borsanın bulunduğu yerin belediye hudutları içinde borsaya dahil maddelerin en az miktarlarının üstünde kalan miktarının alım ve satımının borsa dışında yapılması yasak olduğundan (TSOBK. 52/II), Yargıtay, «bu hükmün intizamı âmme mülâhazasına müstenit âmir bir hüküm» olduğu gerekçesiyle yapılan satışları **geçersiz** saymış (20) ve bu sebeple de muteber olmayan bir akdin ihlâline dayanarak tazminat istemeye kanunen imkân olmadığını (21) aksine hukuki dayanaktan yoksun kalan avansın geri verilmesi gerekeceğini (22); cezai şartın da talep edilemeyeceğini (23) içtihat etmiş bulunmaktadır.

II. KAYIT MECBURİYETİ VE TERKİN

Ticaret borsalarına kayıt mecburiyeti 5590 sayılı kanunun 37. maddesinde düzenlenmiştir. Sözü geçen maddeye göre «ticaret borsalarına dâhil

- (19) D6D. 23 Aralık 1953 gün ve E. 52-1430/K. 53-2571 sayılı kararı, **Danıştay Kararlar Dergisi**, S. 62-63, s. 230. Ayrıca bkz. D6D. 23 Aralık 1953 gün ve E. 52-1690/K. 53-2572 sayılı kararı, **Danıştay Kararlar Dergisi**, S. 62-63, s. 231.
- (20) Y4HD. 27 Şubat 1973 gün ve E. 72-7444/K. 73-2171 sayılı kararı, **Resmî Kararlar Dergisi**, 1973, II/2, s. 283; YTD. 29 Mart 1973 gün ve E. 983/K. 1332 sayılı kararı, **Resmî Kararlar Dergisi**, 1973, II/2, s. 430; YTD. 23 Aralık 1972 gün ve E. 5452/K. 5614 sayılı kararı, **Resmî Kararlar Dergisi**, 1973, II/2, s. 378; YTD. 4 Ekim 1971 gün ve E. 4331/K. 6020 sayılı kararı, **Resmî Kararlar Dergisi**, 1972, II/2, s. 313; YTD. 19 Nisan 1960 gün ve E. 59-3424/K.60-1165 sayılı kararı, **Son İçtihatlar**, S. 166, s. 5001.
- (21) YTD. 4 Ekim 1971 gün ve E. 4331/K. 6020 sayılı kararı, **Resmî Kararlar Dergisi**, 1972, II/2, s. 313; YTD. 19 Nisan 1960 gün ve E. 59-3424/K. 60-1165 sayılı kararı, **Son İçtihatlar**, S. 166, s. 5001.
- (22) YTD. 19 Nisan 1960 gün ve E. 59-3424/K. 60-1165 sayılı kararı, **Son İçtihatlar**, S. 166, s. 5001.
- (23) Y4HD. 27 Şubat 1973 gün ve E. 72-7444/K. 73-2171 sayılı kararı, **Resmî Kararlar Dergisi**, 1973, II/2, s. 283.

maddelerin (24) alımı veya satımı ile iştigel edenler, buldukları yerin ticaret borsalarına kaydolmaya mecburdurlar (I). Bu mecburiyete riayet etmeyenlerin kayıtları borsalanca re'sen yapılır ve kendilerine tebliğ edilir (II)». Anılan iki fıkra, birçok yönden mahkeme kararlarına konu olmuş bulunmaktadır.

1. Ticaret borsalarına kayıt mecburiyeti her şeyden önce ticaret borsalarına dahil maddelerle sınırlandırılmıştır; başka bir ifadeyle borsaya kote edilmesi gerekmeyen malların alım veya satımı ile uğraşanlar bakımından böyle bir mecburiyet söz konusu değildir. Danıştay ticaret borsalarına kote edilen **anason (25), fındık (26), balmumu (27), tiftik ve yapağı (28), un (29), pamuk (30), keten yağı (31), ayçiçeğı (32), ham deri (33)** mübayasında bulunanların re'sen kaydedilmeleri işlemlerini yerinde görmüştür (34). Danıştay kararlarına göre iştigel konularından birinin ticaret borsalarına dahil maddelerden biri olması, kayıt mecburiyetinin doğması için yeterlidir (35).

-
- (24) Borsaya dahil maddeler konusund bkz. bu inceleme: II; TSOBK. 52/I.
- (25) D6D. 23 Mart 1955 gün ve E. 53-3575/K. 55-757 sayılı kararı, **Danıştay Kararlar Dergisi**, S. 69, s. 120.
- (26) D8D. K. 61-3829 sayılı kararı, A.Ş. HOCAOĞLU/S. KÖKSAL/F. KÖKSAL/İ. KEPEKÇİ: **Danıştay ve Uyuşmazlık Mahkemesi Karar Hülâseleri**, İkinci Kitap, Ankara 1963, s. 649.
- (27) D8D. 19 Nisan 1962 gün ve E. 60-8192/K. 62-2121 sayılı kararı, F. KIYAK/A.N. GENCER/ C. ŞENEL/S.PERİNÇEK: **Ceza Hükümlerini Taşıyan Hususî Kanun ve Nizamnameler**, C. IV, Ankara 1965, s. 134.
- (28) D8D 27 Nisan 1962 gün ve E. 60-5034/K. 62-2326 sayılı kararı, S. AKURAL/Ç. ZİYLÂN: **Danıştay Sekizi Daire Kararları (1960-1963)**, Ankara 1963, No. 307.
- (29) D8D. 22 Haziran 1970 gün ve E. 69-3403/K. 70-1608 sayılı kararı, **İstanbul Ticaret Borsası İle...**, s. 80.
- (30) D8D. 11 Nisan 1966 gün ve 65-1456/K. 66-1122 sayılı kararı, **İstanbul Ticaret Borsası İle...**, s. 93; D8D. 5 Şubat 1962 gün ve E. 60-4247/K. 62-4000 sayılı kararı, **İstanbul Ticaret Borsası İle...**, s. 109.
- (31) D8D. 2 Ekim 1963 gün ve E. 60-8710, 60-9661/K. 63-5336 sayılı kararı, **İstanbul Ticaret Borsası İle...**, s. 102
- (32) D8D. 19 Eylül 1963 gün ve E. 60-4163/K. 63-4854 sayılı kararı, **İstanbul Ticaret Borsası İle...**, s. 104.
- (33) 26 Nisan 1964 gün ve E. 60-3893/K. 62-2291 sayılı kararı, **İstanbul Ticaret Borsası İle...**, s. 108.
- (34) Borsaya dahil muhtelif maddelerin alım ve satımı ile ilgili olarak bkz. D8D. 30 Aralık 1963 gün ve E. 2148-K. 10894 sayılı kararı, **İstanbul Ticaret Borsası İle...**, s. 99; D8D. 11 Nisan 1966 gün ve E. 64-6826/K. 66-1110 sayılı kararı, **İstanbul Ticaret Borsası İle...**, s. 95.
- (35) D8D. 27 Nisan 1962 gün ve E. 60-5034/K. 62-2326 sayılı kararı, AKURAL/ZIYLAN, No. 307.

2. 5590 sayılı kanunun 37/I. maddesi ticaret borsalarına dahil maddelerin alım veya satımı ile **iştilal edenlerden** söz etmekle yetinmektedir. Bu maddeyle ilgili olan bir kararında Danıştay, bir şirketin, «borsaya dahil maddelerden balmumunu **müteaddit defalar** borsadan satın almış bulunmasına binaen» re'sen kaydında mevzuata aykırılık görmemiştir (36). Kanun kayıt mecburiyetinde tacir olmayı aramamakta (37); fakat «borsaya kaydolunan tacirlerin durumlarında vukua gelen» değişikliklerin de borsaya bildirilmesini öngörmektedir (TSOBK. 37/III). Bunların ayrı ayrı hususlar olduğu şüphesizdir. Danıştay bir kararında **Tekel İdaresinin** borsaya kaydını kanuni bulurken (38) bir başka kararı ile de tacir olmadıklarına dayanarak **Orman Genel Müdürlüğü** ile **Devlet Orman İşletmelerinin** ticaret borsalarına re'sen kaydedilmelerini kanunsuz bulmuştur (39). Öte yandan, Danıştay hem borsaya dahil maddelerin alım ve satımı ile iştilal eden **şubelerin** (40) hem de borsaya dahil maddelerin **alım ve satımını sadece şubeleri vasıtasıyla yapan merkezin** borsaya kaydının gerekeceğini karar altına almıştır (41). Nihayet, Yüksek Mahkeme gerek 5590 gerek 1163 sayılı (42) kanunlarda muafiyet öngörülmediği için **kooperatiflerin** borsalara kayıtlarında herhangi bir usulsüzlük bulunmadığını da içtihat etmiştir (43).

3. 5590 sayılı kanunun 52/IV. maddesinin «borsanın bulunduğu yerdeki tacirlerle memleket içi veya dışındaki tacir arasında yazışma veya

-
- (36) D8D. 19 Nisan 1962 gün ve E. 60-8192/K. 62-2121 sayılı kararı, KİYAK/GENCER/ŞENEL/PERİNÇEK, s. 134. Ayrıca bkz. D8D. 11 Nisan 1966 gün ve E. 64-6826/K 66-1110 sayılı kararı, **İstanbul Ticaret Borsası İle...**, s. 95.
- (37) Gerekçe'de (T.B.M.M. **Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Toplantı: 4,C.22,1950 Birleşim: 13, 5 Aralık 1949, S. Sayısı: 3) «ticaret borsalarına dâhil maddelerin alım veya satımıyla uğraşanlar (ın) tacir olmaları»ndan bahsediliyorsa da hem tasarı ile Ticaret Komisyonu'nca benimsenen metin kanunlaşan metinden farklıdır, hem de kullanılan ibareler birbirinin aynı değildir.
- (38) D6D. 23 Mart 1955 gün ve E. 53-3575/K. 55-757 sayılı kararı, **Danıştay Kararlar Dergisi**, S. 69, s. 120.
- (39) D8D. 3 Haziran 1968 gün ve E. 67-2386/K. 68-2121 sayılı kararı, G. DİNÇER/E. ÇI RAKMAN/N. NECİPOĞLU; **Danıştay Kararları (1967-1968-1969)**, Ankara 1969 No. 523.
- (40) D8D. 30 Aralık 1963 gün ve E. 2148/K. 10894 sayılı kararı, **İstanbul Ticaret Borsası İle...**, s. 99.
- (41) D8D. 27 Nisan 1962 gün ve E. 60-5034/K. 62-2326 sayılı kararı, AKURAL/ZİL.YÂN, No. 307.
- (42) 5. Tertip **Düştur**, C. 8, s. 1955.
- (43) D8D. 19 Şubat 1972 gün ve E. 71-2091/K. 72-532 sayılı kararı, **İstanbul Ticaret Borsası İle...**, s. 69.

telefonla yapılan alım ve satım muamelelerinin borsadan» geçirilmesini mecburi kılması ve Tüzüğün 38/Vl. maddesinde de «bu kabil muamelelerde borsa ücreti akdin (kabul) ile tamam olduğu yerdeki tarafça o mâhal borsasına» ödeneceğinin hükme bağlanmış olmasını göz önünde bulunduran Danıştay, Bandırma ve Balıkesirdeki un fabrikalarından Bursa'da bulunan davacı tarafından «alınan unların satışlarının davacı şirketce yapıldığı, fırınların un siparişlerini davacı şirkete yaptıkları ve unların davacı şirket tarafından fırınlara teslim» edildiği gerekçesiyle satım akdinin Bursa'da intikat ettiği sonucuna ulaşarak, davacının talebini reddetmiştir (44).

4. Danıştay ticaret borsalarındaki kayıtların terkinine ilişkin olarak da bazı kararlar vermiş bulunmaktadır. Bu yolda alınan kararların birinde, borsadan geçen **müteaddit muameleleri** olan bir tacirin, «ticaret odasındaki kaydının ve mesleğiyle ilgili faaliyetinin halen devam ettiği» gerekçesiyle üye olma niteliğini kaybetmediği sonucuna ulaşılmıştır (45). Öte yandan, Danıştay öteki kararlarında borsadaki kaydın silinmesi halinde, kaydın «silindiği tarihe kadar ve aidatın tahakkuk ettiği ve ödenmesi gereken zaman içinde» borsadaki üyelik durumunun mevcudiyeti sebebiyle, üyenin, tahakkuk eden aidatı ödemekle mükellef olduğunu içtihat etmiştir. Danıştay'ı bu sonuca götüren bir başka sebep de «borsaya kayıtlı olanların, aidatın tahakkukundan sonra kayıtlarının silinmesi üzerine tahakkuk eden borsa aidatının terkin edileceğine ilişkin bir » hükmün mevzuatta yer alması (46) ve kaydın mevcut olduğu süre içinde borsa imkânlarından yararlanılmış olmasıdır (47).

III. BORSA ÜCRETİNE İLİŞKİN KARARLARIN NİTELİĞİ

5590 sayılı kanunun 78. maddesi «kayıt ücreti ile yıllık aidat ve kesinleşen zamlarla para cezalarının tahsillerine ait (...) borsalarca verilen kararlar ilâm hükmünde olup icra dairelerince yerine getirilir» hükmünü kapsamaktadır. Yargıtay bu hükmün yalnızca maddede sayılan hususlarla

-
- (44) D8D. 23 Ekim 1973 gün ve E. 69-3362/K. 73-3129 sayılı kararı (yayımlanmamış olup Eskişehir Ticaret Borsasından temin edilmiştir).
- (45) D8D. 13 Aralık 1973 gün ve E. 71-5521/K. 73-3513 sayılı kararı (yayımlanmamış olup Eskişehir Ticaret Borsasından temin edilmiştir).
- (46) D8D. 22 Mart 1971 gün ve E. 70-1263/K. 71-675 sayılı kararı, **İstanbul Ticaret Borsası İle...**, s. 76.
- (47) D8D. 2 Ekim 1963 gün ve E. 60-8710 ve 60-9661/K. 63-5336 sayılı kararı, **İstanbul Ticaret Borsası İle...**, s. 102.

ilgili olduğunu bu sebeple başka alacaklara teşmil edilemeyeceğini (48); binnetice «borsaya dahil maddelerin kanuni süre içinde tescil ettirilmemesi nedeniyle tahakkuk ettirilen tescil ücreti» (49) «borsaya dahil; maddelerden borsaların çalışma bölgesi içinde ve fakat borsa yerinin dışında satılmasına mücadele olunanların satışlarının tescil edilmemesinden mütevellit» borsa ücreti (50); «borsada satılan ve satılması gereken emteanın tescil ücreti» (51) ve nihayet «birlik aidatı»nın (52) (TSOBK. 72) tahsili için sözü edilen maddeden yararlanmanın mümkün olamayacağını karar altına almıştır.

IV. BORSA AJAN VE SİMSARLARININ FAALİYETİNİN NİTELİĞİ

Borsada faaliyet gösteren ajan ve simsarların faaliyetlerinin gelir vergisi açısından «serbest meslek faaliyeti» olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği konusu ile ilgili olarak Danıştay eski bir kararında (53) «ticaret ve zahire borsası ajan ve simsarları (...) borsaya dahil malları alıp satmak hususunda faaliyetini, her müvekkilin hizmetine arz eden kimseler» oldukları için bunların faaliyetlerinin mahiyetinin bir serbest meslek faaliyeti olduğunun söz götürmeyeceğini ifade ettiği halde daha sonraki kararlarında ajanlar ile simsarları birbirinden ayırarak birincilerin «ticaret borsalarında, haiz oldukları vekâletnameye istinaden vekil sıfatıyla, başkasının adına alım satım yapan» kimseler durumunda olduğundan faaliyetlerinin menkul kıymet ve kambiyo borsalarında çalışan acentalardan farklı olmayıp tamamen serbest meslek faaliyeti biçiminde cereyan ettiğini (54) halbuki «ticaret borsalarındaki alım satımlarda taraflardan hiçbirisine mümessil,

-
- (48) YİİD. 14 Ocak 1972 gün ve E. 42/K. 234 sayılı kararı, **Resmî Kararlar Dergisi**, 1972, II/2, s. 269; YİİD. 30 Mart 1970 gün ve E. 2137/K. 3379 sayılı kararı, **Resmî Kararlar Dergisi**, 1970, II/2, s. 94.
- (49) YİİD. 14 Ocak 1972 gün ve E. 42/K. 234 sayılı kararı, **Resmî Kararlar Dergisi**, 1972, II/2, s. 269.
- (50) YİİD. 11 Mayıs 1967 gün ve E. 4371/K. 4581 sayılı kararı, **Resmî Kararlar Dergisi**, 1967, II/2, s. 248; YİİD. 17 Ekim 1967 gün ve E. 8327/K. 8919 sayılı kararı, **Resmî Kararlar Dergisi**, 1967, II/2, s. 303.
- (51) YİİD. 5 Haziran 1967 gün ve E. 5521/K. 5622 sayılı kararı, **İstanbul Ticaret Borsası İle...**, s. 62.
- (52) YİİD. 30 Mart 1970 gün ve E. 2137/K. 3379 sayılı kararı, **Resmî Kararlar Dergisi**, 1970, II/2, s. 94.
- (53) D4D. 29 Eylül 1955 gün ve E. 657/K. 2119 sayılı kararı, SAYMEN/ERMAN/ELBİR, C. I-II, No. 1379.
- (54) D8D.6 Aralık 1967 gün ve E. 66-3693/K. 67-4027 sayılı kararı, **Ankara Barosu Dergisi**, 1970, s. 129.

vekil, memur gibi bir sıfatla sürekli olarak bağlı olmaksızın, ücret karşılığında aracılık yapan borsa simsarlarını, menkul kıymetler ve kambiyo borsalarında sahip oldukları vekâletnameye istinaden sadece başkaları hesabına esham, senet, ecnebi parası ve kambiyo alıp satmakla meşgul olan borsa acentalarına benzeterek serbest meslek erbabı saymaya imkân bulunmadığı gibi borsa simsarlığının (...) tarif edilen serbest meslek faaliyeti şeklinde cereyan ettiğinin» kabulünün de mümkün bulunmadığını (55) içtihat etmiştir.

V. ZİRAAT ODALARI BİRLİĞİNE YAPILACAK ÖDEMELER

6964 sayılı «Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanunu»nun(56) muaddel 31/1, e. maddesi «yıllık gelirleri 50.000 lirayı aşan ticaret borsalarının bir evvelki yıl umumî gelirleri tutarının %3'ünü (57) Ziraat Odaları Birliğine ödemelerini öngördüğü halde (58) bu kanuni mükellefiyete uymayan ticaret borsalarından sözü edilen payların alınmasını sağlamak

-
- (55) DDDGK. 23 Ekim 1967 gün ve E. 64-91/K. 67-427 sayılı kararı, DİNÇER/ÇIRAKMAN/NECİPOĞLU, No. 183. Ayrıca bkz. D4D 61-1215 sayılı kararı, HOCAOĞLU/S. KÖKSAL/F. KÖKSAL/KEPEKÇİ, s. 825.
- (56) 3. Tertip **Düster**, C. 38, s. 1226.
- (57) İlk metinde bu oran %5 olarak öngörülmüştü. Sonradan 7 Ocak 1971 gün ve 1330 sayılı «6964 sayılı Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanununun, bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında Kanun»la (RG. 20 Ocak 1971/13729) bu oran %3 e indirilmiştir.
- (58) Bu hüküm Anayasa'ya aykırı olduğu iddiasını Anayasa Mahkemesi haklı görmemiştir (17 Haziran 1969 gün ve E. 68-60/K. 69-36 sayılı kararı, RG. 18 Mayıs 1970/13497). Kararda adı geçen maddede öngörülen gelirin niteliği olarak şunlar ifade edilmektedir: «Ziraat Odalarının ve Ziraat Odaları Birliğinin kurulmasının Anayasanın 52. maddesiyle; halkın gereği gibi beslenmesini, tarımsal üretimin toplumun yararına uygun olarak artırılmasını sağlamak, tarım ürünlerini ve tarımla uğraşanların emeğini değerlendirmek üzere Devletçe alınması öngörülen tedbirlerden vaktiyle alınmış bir tanesi gibi kabulü yerindedir. Hükümetin tarım politikasının ve programının gerçekleşmesine çalışacak bir kamu kurumunun gelir kaynaklarının yeterliği üzerinde elbette ki önemle durmak gerekir (...). Anayasa'ya aykırılığı ileri sürülen (e) bendinde (...) bir kamu kurumunun bir başka kardeş kuruma pay verilmesi öngörülmektedir. Borsa gelirlerinin başlıca kaynaklarından birinin «muamele tescil ücretleri» olduğu; uygulamalarda bir çok tarımsal ürünlerin ve esas tarımsal olan mamullerin alım satımının tescile tabi muameleler kapsamı içine girdiği düşünülürse tarımın geliştirilmesinde hizmet görmek üzere kurulan ve tescile tabi borsa muamelelerinin ve bunlarla birlikte borsa gelirlerinin artmasına dolayısıyla yol açabilecek olan bir kamu kurumuna :orsa gelirlerinden kanunî pay ayrılmasının (...) olağan sayılması gerekir (...).»

üzere adı geçen Birlikçe açılan davaları yerinde bulan Danıştay, verdiği kararlarla, borsaların usulsüz davranışlarını iptal (59) etmiştir (60).

VI. TAHKİM ESASLARI

5590 sayılı kanunun 34/c. maddesi ticaret borsalarının «(...) ihtilâf husulünde ihtiyari tahkim usullerini gösteren (...) genel kaide ve hükümler vücuda» getirmesini öngörmektedir (61). Yargıtay'dan geçen iki karar bu konuda da bazı esaslar ihtiva etmektedir. Yargıtay'a göre «ihtilafın hakemler tarafından halledilmesi için tarafların ya önceden alâkalı alım satım beyannamesindeki hakem şartını kabul etmiş olmaları veya ihtilâfın zuhurunu müteakip onun borsada câri ihtiyarî tahkim usulleri dairesinde hal-lonulacağı hususunda yazılı şekilde mutabık kalmış bulunmaları» lâzımdır (62). Yine aynı karara göre sözü edilen kanunda öngörülen tahkim ihtiyari nitelik taşıdığından, tarafların borsadaki alım satım dolayısıyla tahkim şartını kabul etmeyerek mahkemeye başvurmalarında kanuni bir engel mevcut değildir. Öte yandan «bir hakem tarafından verilen kararın kabul edilmemesi halinde bunun 2 nci bir hakem tarafından tetkik edilmesine müteallik mukaveleler kanuna aykırı bulunmadığı cihetle muteber» sayılacaklarından, hakem kararlarına karşı Temyiz Hakem Kurulu nezdinde itirazda bulunabileceğine ilişkin yönetmelik maddesi de geçerlidir (63).

VII. BORSA MECLİSİNİN GÖREVLERİ

1. Danıştay, 5590 sayılı kanunun 43. maddesinin (d) bendi «aylık muvazaneyi ve aktarma taleplerini tetkik ve tasdik» etmeyi; (h) bendi de

-
- (59) D8D. 29 Aralık 1971 günlü kararı, **İstanbul Ticaret Borsası İle...**, s. 71; D8D. 1 Şubat 1971 gün ve E. 70-709/K. 71-280 sayılı kararı, **İstanbul Ticaret Borsası İle...**, s. 77 (kararlar eski kanun zamanında verildiği için karar metinlerinde «%5» oranından söz edilmektedir).
- (60) Ziraat odaları ve Ziraat Odaları Birliği ile ilgili olarak bkz. A. ÖÇAL: **Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliğine İlişkin Mahkeme Kararları Üzerinde Bir İnceleme**, bkz. bu dergi, M.Z. ÜSKÜL: **«Ziraat Odaları ve Türkiye Ziraat Odaları Birliği»**, ESADER, 50. yıl özel sayısı, 1973, s. 301 vd.
- (61) Ticaret odalarına ilişkin olmasına rağmen tahkim hakkında çok önemli bir kaynak durumunda bulunması sebebiyle şu incelemeye atıfta bulunmayı faydalı bulmaktayız; T. KALPSÜZ: **«Ticaret Odalarında Cereyan Eden Tahkim»**, Tahkim, IV. Ticaret ve Banka Hukuku Haftası, 29 Kasım-4 Aralık 1965, Bildiriler-Tartışmalar, Ankara 1966, s. 209 vd.
- (62) YTD. 2 Mart 1971 gün ve E. 70-5130/K. 71-1486 sayılı kararı, **Ankara Barosu Dergisi**, 1972, s. 368.
- (63) YTD. 15 Ekim 1955 gün ve E. 3680/K. 6158 sayılı kararı, SAYMEN/ERMAN/ELBİR, 1956, C. I-II, No. 604.

«yıllık bütçe ve kesin hesapları tasdik»i borsa meclisinin görevleri arasında saymakta olduğundan «kadro ihdas ve ilgası»nın da bu meclisin görevleri arasında bulunduğunu karar altına almıştır (64).

2. Aynı maddenin (1). bendi, gerek borsalara kayıt mecburiyetinde olmamak konusuna gerek kayıt mecburiyetine tabi oldukları halde ithal edildikleri derecelere müteallik yönetim kurulunca verilen kararlara karşı vâki itirazların borsa meclisinde incelenmesini hükme bağlamaktadır. Bu bent hükmünü göz önünde tutan Danıştay da, yönetim kurulu kararına karşı borsa meclisine itiraz etmeden açılan bir davada, dosyanın, borsa meclisine tevdiini kararlaştırmıştır (65).

VIII. MEMUR VE MÜSTAHDEMLER

1. Danıştay, Tüzüğü'nün 95. maddesinde belirtilen «derecelere tahsil durumlarına göre kabul edilebilmenin memuriyete ilk girişte mümkün olması ve esasen davacının fakülteden mezun olmadan lise mezunu olarak girmiş olduğu davalı borsada 9. dereceye yükselmiş olması» gerekçesiyle, 9. derecede bulunduğu bir sırada sonradan hukuk fakültesini bitiren davacının, iki üst dereceye intibak ettirilmesi talebini yerinde bulmamıştır (66).

2. 5590 sayılı kanununun 86. maddesi borsa memur ve hizmetlilerinin işten çıkarılma sebeplerinin tüzükte gösterileceğini hükme bağlamış, 3/13070 sayılı tüzük de 103. maddesiyle işten çıkarılma sebeplerini **tadadî olarak** saptamıştır. Söz konusu 103. maddede **kadro ilgası** suretiyle göreve son verilebileceğini dair bir sarahat bulunmaması sebebiyle Danıştay, bir kararıyla, bu şekilde gerçekleştirilen son verme işlemi (67) bir başka kararıyla da (68) sebepler içersinde **siyasetle uğraşmak** zikredilmediği halde yönetim kurulunca bir karar alınmaksızın **askeri valiliğin emri üzerine** (69) göreve son verilmeyi gerek şekil ve gerek esas bakımdan kanuna aykırı bularak iptal ederken; muvakkat memur ve hizmetlilerin bu

-
- (64) D8D. 1 Şubat 1971 gün ve E. 70-1129/K. 71-278 sayılı kararı, **Danıştay Dergisi**, 1972, S. 4, s. 314.
- (65) D8D, 20 Haziran 1968 gün ve E. 67-2729/K. 68-2351 sayılı kararı, **İstanbul Ticaret Borsası İle...**, s. 86.
- (66) D8D. 22 Aralık 1969 gün ve E. 719/K. 4479 sayılı kararı, **İstanbul Ticaret Borsası İle...**, s. 82.
- (67) D8D. 1 Şubat 1971 gün ve E. 70-1129/K. 71-278 sayılı kararı, **Danıştay Dergisi**, 1972, S. 4, s. 314.
- (68) D8D. 10 Nisan 1962 gün ve E. 565/K. 1960 sayılı kararı, **AKURAL/ZİYİLÂN**, No. 314.
- (69) Aynı mahiyette bkz. D8D. 28 Nisan 1962 gün ve E. 60-10621/K. 62-2349 sayılı kararı, **AKURAL/ZİYİLÂN**, No. 311.

tüzük hükümlerine tabi olmamalarına dayanarak (70), çalışma şartları kendisiyle akdedilen sözleşme ile düzenlenen bir **geçici memurun** sözleşmesinin yenilenmemesini haklı görmüştür (71), (72).

3. 5590 sayılı kanunun 86. maddesindeki hüküm sebebiyle tüzükte borsa genel kâtiplerinin haiz olması gereken vasıflar da saptanmış bulunmaktadır (Mad. 31). Buna göre, «borsa genel kâtipleri **ticari işlerde bilgi sahibi** kimselerden tâyin edilir. İktisat Fakültesi veya Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu (73) mezunları tercih olunur». Bu hükme dayanan Danıştay, «Harp Okulu ve Yüksek Levazım Okulu gibi yüksek okullur mezunu olduğu ve ticari sahada bilgi ve tecrübeyi haiz bulunduğu dosyanın tetkikinden» anlaşılın birinin borsa genel kâtibi olarak tayinine karşı yapılan itirazı reddetmiştir (74).

IX. SİVİL SAVUNMA FONUNA KATILMA

7126 sayılı «Sivil Savunma Kanunu» nun (75) 37/l. maddesinin (c) bendi «(...) özel kanunlarla kurulan kurum ve teşekküller (...) (in) bütçelerinin veya bilânçolarındaki sâfi kârlarının % yarımını» «sivil savunma fonu»na yatırmalarını öngörmekte olduğundan, Danıştay, mecburiyete uymayan bir ticaret borsasından iştirak hissesi istenmesinde mevzuata aykırı bir durum bulunmadığını kararlaştırmıştır (76).

(70) Tüzük, Mad. 96.

(71) D8D. 29 Mayıs 1972 gün ve E. 71-3131/K. 72-2005 sayılı kararı, **İstanbul Ticaret Borsası İle...**, s. 67.

(72) Tüzüğün 104/4. maddesinde hükme bağlanan «eski hizmetler»le ilgili bir yargıtay kararı mevcut olmasına rağmen (Y4HD. 28 Kasım 1953 gün ve E. 6453/K. 4900 sayılı kararı, SAYMEN/ERMAN/ELBİR, 1954, C. I-II, No. 360), 5590 sayılı kanuna tabi kurumlarda görev yapanların sosyal güvenliklerinde o tarihten sonra büyük değişiklikler olduğundan (bu konuda bkz. A. ÖÇAL: «**5590 Sayılı Kanuna Tabi Kurumlarda Görev Yapanların Sosyal Güvenliği Sorunu**», ESADER, 50. Yıl Özel Sayısı, Ekim 1973, s. 324 vd.), burada bu karara atıfla yetiniyoruz.

(73) 7334 sayılı kanunla (3. Tertip **Düster**, C. 40, s. 1289) bu okullar «İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri» haline dönüşmüşlerdir.

(74) D8D. 5 Ekim 1967 gün ve E. 63-4186/K. 67-3101 sayılı kararı, **Danıştay Kararlar Dergisi**, S. 119-122, s. 288.

(75) 3. Tertip **Düster**, C. 39, s. 1098.

(76) D12D. E. 66-2971/K. 67-97 sayılı kararı A. ÖZEREN/E. DÜNDAR/O. DİKBAŞ/U. AKYÜZ: **Belirli Konularda Bütün Emsalleriyle Danıştay Kararları** Ankara 1969, No. 951.